

Софийски университет „Свети Климент Охридски”
Факултет по журналистика и масова комуникация
Катедра „Радио и телевизия”

„Българските медии и бежанците: политики на
репрезентация“ (Изследване в периода 2013-2017 г.)

Автореферат

към дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„Доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки (Журналистика - „Медийни и комуникационни
изследвания“)

Докторант:
Теодор Владимиров Спасов

Научен ръководител:
Доц. Орлин Спасов

.....

.....

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕН ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ЖУРНАЛИСТИКА И МАСОВА КОМУНИКАЦИЯ

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ
(по чл. 27, ал.2 от ПП ЗРАСРБ)

От Теодор Владимиров Спасов, докторант по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – „Медийни и комуникационни изследвания“), декларирам, че представената от мен за защита дисертация на тема: *„Българските медии и бежанците: политики на репрезентация“ (Изследване в периода 2013-2017 г.)* за присъждане на образователната и научна степен "доктор" е оригинална разработка и съдържа оригинални резултати, получени при проведени от мен научни изследвания.

Декларирам, че резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други учени, са надлежно и подробно цитирани в библиографията, при спазване на изискванията за защита на авторското право.

Уведомен/а съм, че в случай на констатиране на плагиатство в представената дисертация, комисията по защитата е в правото си да я отхвърли.

Дата:.....

Декларатор:.....

(Теодор Спасов)

Автореферат

Съдържание

1. Актуалност на темата - 2
2. Цел и задачи на дисертацията - 5
3. Описание на съдържанието на дисертацията - 6
 - 3.1. Теоретична и проучвателна част - 6
 - 3.2. Описание на съдържанието на дисертацията в съответствие с подредбата и номерацията на главите в дисертацията - 8
4. Методология на изследването – 11
 - 4.1. Наблюдение – 12
 - 4.2. Анализиране на казуси – 13
 - 4.3. Интервюта с журналисти - 16
5. Резултати - 18
 - 5.1. Резултати, получени въз основа на наблюдението - 18
 - 5.2. Резултати, получени от изследването на казуси - 22
 - 5.3. Резултати, получени от интервюта с журналисти - 23
6. Изводи - 26
 - 6.1. Изводи, получени въз основа на наблюдението - 26
 - 6.2. Изводи, получени от изследването на казуси - 27
 - 6.3. Изводи, получени от интервюта с журналисти – 28
 - 6.4. Обобщение на всички изводи - 30
7. Приноси - 32
8. Препоръки - 33
9. Благодарности - 35

1. Актуалност на темата

Темата на дисертацията – „Българските медии и бежанците: политики на репрезентация“ (2013-2017) – изглеждаше необходима при осъществяване на избора ѝ, от гледище на науката в областта на медийните и комуникационните изследвания и на медийната практика. Тя е актуална, тъй като представлява проучване на медийното отразяване на съвременна, динамична и силно експлоатирана в политиката, в обществото и в медиите тема – а именно тази за търсещите убежище и бежанците.

Едва ли има интересуващ се от случващото се по света и у нас човек, който да не е забелязал, че увеличаването в броя на търсещите убежище в Европа във второто десетилетие на 21. век е актуален проблем. Това са въпроси, които присъстват много често в медийния, политическия и обществен дискурс в изследвания период от 2013 до 2017 г. Особено силно се увеличи тяхното присъствие след като поради гражданската война в Сирия и поради други локални конфликти и социални проблеми в пределите на Азия и Африка много хора от тези локации решиха да потърсят убежище в други страни, включително и в държави от Европейския съюз.

Няколко години преди тези конфликти да избухнат с пълна сила, светът бе изправен пред последствията от глобална финансова и икономическа криза. Тя започна в края на първото десетилетие на 21. век. В продължение на няколко години в много страни по света - включително и в тези от Близкия изток - влошеното икономическо положение и различни политически проблеми доведоха до бунтове на широки маси от хора, групи и общности. В някои общества от Северна Африка и Близкия изток масовите негодувания бяха допълнително стимулирани и от диктаторските подходи от страна на режимите на управление. Модерните социални движения употребяват съвременни средства за общуване за привличане на единомишленици и симпатизанти. Те по-лесно отвсякога могат да предизвикат глобален отзвук за много локални и регионални проблеми. Универсални и лесни за усвояване ценности като свободата и демокрацията завладяваха

все повече хора. Преследването на тези иначе изконни за съвременната човешка цивилизация стойности обаче предизвика нестабилност и политически трансформации в много страни от Близкия изток и Северна Африка. Това социално раздвижване се случи във време, когато светът и медиите бяха глобални, а социалните мрежи в пространството на Интернет са неизбежна част от живота на хората. И благодарение на социалните мрежи във второто десетилетие на 21. век заразата от обществените възмущения и вълнения е по-бърза от когато и да било преди в историята на човечеството. Събития, които се случват на хиляди километри, могат да предизвикат емоции и да окажат пряко въздействие и тук.

Епизодите от революции, които обобщаваме като „Арабска пролет“, започнаха в края на 2010 г. За много кратък период от време те коренно промениха режимите на управление в много страни от Близкия изток и Северна Африка. Успешните и неуспешни опити за политически трансформации обаче доведоха след себе си до продължителна политическа и икономическа нестабилност в някои от обществата, а също и до трайни местни конфликти между различни регионални и/или локални субекти. В резултат от последвалите обществени катаклизми много хора от Близкия изток и Африка бяха принудени от обстоятелствата да потърсят спасение или по-добър живот в други, по-сигурни общества. Това доведе и до увеличение в броя на кандидатстващите за убежище в страните от Европейския съюз, включително и в България.

Няколко години след Арабската пролет темата „бежанци“ започна да присъства често в политическия, медийния и обществения дискурс. Тя се превърна в силно експлоатиран както политически, така и медийно проблем. В България касаещите бежанците въпроси често бяха отразявани сензационно, некомпетентно и с пренебрежение спрямо етичните медийни принципи. Спекулациите и фалшивите новини, свързани с бежанците, ежедневно или почти ежедневно бяха част от медийния дневен ред в България. Тези спекулации сякаш бяха прокаравани и използвани за политическа употреба. И по този начин бързо бежанецът се превърна в нов образ на врага

за българското общество. Изброените до тук аргументи представляват палитрата от събития, която доведе до избора тъкмо на тази тема на дисертацията.

Темата за присъствието на образа на бежанеца в българските медии е анализирана през последните няколко десетки години от много български изследователи, сред които са Анна Кръстева, Снежана Попова, Георги Лозанов, Мария Нейкова, Весела Табакова, Майя Грекова и други. Някои от техните изследвания засягат тенденциите при медийното отразяване на темите, свързани с бежанците през последните десетилетия. Считам, че откакто през септември 2013 г. темата „бежанци“ започна да присъства почти ежедневно в медийния дневен ред, медиите не съумяха трайно да изяснят пред обществото действителните проблеми, пред които са изправени търсещите убежище хора, нито пък причините, поради които им се налага да напуснат своите страни на произход. За сметка на това посланията на дезинформацията, всяващи страх и враждебност спрямо изпадналите в немилост хора, бяха по-забележими и по-лесно усвоими за медийната аудитория, отколкото фактическата действителност. Тъкмо този динамичен по отношение на темата „бежанци“ в българските медии период не е подробно изследван от други български учени към началото на работата по този труд през януари 2016 г. Затова считам, че проучването на тази тема би било особено полезно за научното и за практическото усвояване на свързаните с темата „бежанци“ проблеми.

Изследването само по себе си представлява новост по отношение на научните проучвания върху темата „бежанци“ в България. Това се дължи на две основни причини. За първи път през последните години се прави толкова мащабен анализ на определянето на образа на бежанеца в българските медии. И за първи път се осъществява мащабно проучване върху отразяването на темата „бежанци“ след 2013 г. – когато проблемът навлезе с пълна сила в медийния и политическия дневен ред.

2. Цели и задачи на дисертацията

Целта на дисертацията е да бъдат установени трендовете и тенденциите при отразяването на темата „бежанци“ в българските медии. По този начин може да се установи дали и как бежанците бяха превърнати в новия образ на врага в България.

Задачите на теоретичната част от дисертацията са обосноваване на разграничение между приетото в обществото по-широко значение на понятието и на неговото правно значение; дефиниране на понятията „бежанец“, „имигрант“, „мигрант“ и „търсещ убежище“; тълкуване на често обсъждани в медиите проблеми, свързани с темата „бежанци“, от гледище на българското бежанско право; анализиране и посочване на причините, поради които бежанците често се отличават като заплаха в българските медии. Също така проучване и представяне на стихийния процес на глобализация и Арабската пролет като предпоставка за увеличаването на броя на търсещите убежище по света; на конфликта в Сирия като предпоставка за увеличаването на броя на търсещите убежище; на институциите, които се занимават с търсещите убежище и бежанците в глобален мащаб; на конкретните усилия за подпомагане на търсещите убежище и бежанците по света; на причините за разделението по линията „ние-те“; на формирането на бежанците като нов за българското общество образ на врага; на асоциирането на исляма с тероризма.

Задачите на теоретичната част помагат за полагането на основа, върху която да стъпи изследователската част. Задачите на изследователската част от дисертацията са следните: провеждане на наблюдение по казуси на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии в периода 2013-2017 г.; извършване на детайлно проучване на отделните казуси по метода на изследването на казуси (case study); дефиниране на поставените в целите на работата термини, например трендове и тенденции; провеждане на интервюта с представители на журналистическата професия по свързани с темата „бежанци“ въпроси. Също така анализиране на формирането на бежанците като нов за

българското общество образ на врага; на политическото говорене и съвместната му роля с медиите за формирането на новите предразсъдъци в обществото; на прилагането на медийната етика при отразяването на темата „бежанци“; на дезинформационните практики по отношение на темата „бежанци“; на прецизността спрямо понятията при представянето на темата „бежанци“; на асоциирането на темата „бежанци“ с тероризма; на честотата на присъствие на чувство за застрашеност; на наличието на правни и фактически неточности; на наличието на фалшиви новини по темата „бежанци“.

3. Описание на съдържанието на дисертацията в съответствие с подредбата и номерацията на главите в дисертацията

3.1. Теоретична и проучвателна част

Както беше пояснено и по-горе, работата условно може да се раздели на две основни части - теоретична и проучвателна.

В теоретичната част се разглеждат проблемите, свързани с представянето на исляма и бежанските въпроси в медиите в България и в глобален мащаб. Някои от основните проблеми, които се засягат в тази част от текста, са следните: какво се промени в медийното отразяване на исляма след атентатите на 11 септември 2001 г. в САЩ; политическото говорене и съвместната му роля с медиите за формирането на стереотипите и предразсъдъците в обществото; опозицията „ние-те“ в съвременното общество и в медиите; дезинформацията, плурализмът и медийната етика; възприятията за Близкия изток в съзнанието на съвременния европейец; ефектът на маргинализирането; формирането на образа на врага; националната идентичност, национализмът и страхът от непознатите, от „другите“. Отделните части от теоретичната част са подредени в последователен за усвояването на темата и за процеса на анализ ред. Първата глава е

посветена на определянето на правните и нравствените значения на понятието „бежанец“ и другите свързани с това понятие термини. Набляга се върху правното значение на понятието, върху правата и задълженията на търсещите убежище и бежанците, върху статистиката и върху причините, отнасящи се до т. нар. „бежански проблем“ във второто десетилетие на 21. век. Тази глава е изключително важна основа за открояването на спекулациите и дезинформацията по темата в изследователската част от дисертацията. Следва втората глава, в която се разглежда подробно причината за честото възприемане на света в бинарни опозиции. Така се прави плавен преход от фактите към теориите, като се изяснява защо фактите по темата „бежанци“, които представляват истината, и това, което се възприема за истина, нерядко са в противоречие, включително и в медиите. В третата глава се осъществява преход към медийното отразяване на темата „бежанци“ и свързаните с Ориента и исляма въпроси. Набляга се върху това защо асоциациите с исляма в глобалните медии са преди всичко негативни и как медиите представят и/или провокират бинарните опозиции. В четвъртата глава пък се осъществява прехода от изследване на глобалните медии към изследване на българските медии. Работи се върху актуалната медийна ситуация в страната, върху зависимостта на редакциите от политиката и бизнеса, както и върху това как медиите стават проводници на демонизиращи групи от хора политически послания. Най-удачно е същинските изследвания на българските медии, свързани с отразяването на темата „бежанци“, да бъдат включени именно в тази глава, тъй като така най-ясно се разкрива до какви последици довежда неблагоприятната медийна среда.

Проучвателният принос на дисертацията обхваща 4-годишно наблюдение на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии в периода 2013-2017 г. На база на това наблюдение и на проведеното подробно изследване на казуси през тези четири години се извеждат резултати и се правят изводи, които биха могли да бъдат взети предвид от редакциите за подобряване на качеството на медийните услуги. По-конкретно те могат да бъдат приложени по отношение на спазването на медийната етика и за преодоляването на негативните трендове и тенденции спрямо уязвими групи от хора (каквито например са бежанците и търсещите убежище). Приложението на същинските

изследвания в дисертацията се допълва и от проведените интервюта с 70 активни към периода 2013-2017 г. български журналисти. Обобщените резултати и изводи от тези интервюта разкриват проблемите на отразяването на темата „бежанци“ от гледна точка на активния към четиригодишния период на изследване български журналист. Тези проблеми евентуално биха могли да бъдат коригирани при желание от страна на журналистите и на мениджърите на редакционните екипи, както и при воля от страна на институциите, които са съпричастни към темата „бежанци“.

3.2. Описание на съдържанието на дисертацията в съответствие с подредбата и номерацията на главите в дисертацията

В първата глава понятието „бежанец“ се разглежда в контекста на неговото по-широко значение и на правното му значение от гледище на Женевската конвенция, Европейската конвенция за правата на човека и други международни източници на право, включително и от гледище на българското бежанско право. Разликите между „бежанец“, „имигрант“, „мигрант“ и „търсещ убежище“ се изясняват. Отделя се внимание и на превенцията на злоупотребите със системата за получаване на бежански статут. Подробно се представят предпоставките за възникването на т.нар. „бежанска криза“ в Европа във второто десетилетие на 21. век. Арабската пролет се разглежда като последствие от стихийния процес на глобализация, а гражданският конфликт в Сирия като резултат от т.нар. „Арабска пролет“. Ролята на Сирия е на един от основните източници на търсещи убежище и бежанци в периода 2013-2017 г., но се пояснява и защо не само сирийски граждани напускат страната си на произход поради същите или сходни проблеми. Обръща се сериозно внимание на статистически и официални данни за броя на бежанците и търсещите убежище в глобален мащаб, както и за средствата, които се отделят за справяне с бежанския проблем по света. Това е нужно, за да може в изследването ясно да се разграничат лъжите и спекулациите от действителните факти.

Пояснява се още къде търсещите убежище намират подслон най-често и какви са конкретните усилия в полза на тях и на бежанците от страна на различни правителства. Разбира се, поясняват се ролите на организациите, които се занимават с бежанците в България и в глобален мащаб – Организацията на обединените нации (ООН), Върховния комисариат на ООН за бежанците и други. Използват се данни от Върховния комисариат на ООН за бежанците, „Амнести интернешънъл“, Българския хелзински комитет, Държавната агенция за бежанците, Евростат и други източници. В първата глава са използвани като източници автори като Весела Ляхова, Весела Табакова, Джоузеф Стиглиц, Мануел Кастелс, Орлин Спасов, Анна Кръства и други.

Във втората глава теоретично се разглежда опозицията „ние-те“ в общественото пространство и медиите, както и Ориентът в съзнанието на съвременния европейец. Поставя се фокус върху националната идентичност и национализма, като се обръща внимание и на стереотипите и предразсъдъците като проекция на идентичността. Подробно се анализират враждебността, езикът на омразата, стереотипизирането и предразсъдъците като ефекти на маргинализирането по отношение на хора от Близкия изток. Тези концепции се проследят до техните корени в Запада. Обръща се внимание и на това как бежанецът заема мястото на нов образ на врага в българското общество и как допълват традиционния образ на врага – този на рома. Разглеждат се също и влиянието на съществуването на образ на врага в страната, както и т. нар. „медиен расизъм“. Проследяват се корените на екстремизма и фундаментализма в съвременния свят. Във втората глава се използват за източници автори като Майя Грекова, Клод Леви-Строс, Едуард Саид, Калин Михайлов, Наталия Венелинова, Зорница Ганева, Морис Ваис, Чарлс Тейлър, Антъни Гидънс, Тодор Петев, Мануел Кастелс, Хартун Ула, Ерик Ериксън, Зигмунд Бауман, Бенедикт Андерсън, Николай Гълъбов, Гордана Щосич, Алфред Шютц, Георги Лозанов, Снежана Попова, Светлана Станкова, Орлин Спасов и други.

В третата глава от дисертацията теоретично се засягат проблемите, свързани с отразяването на исляма и бежанските въпроси в медиите в глобален мащаб. Разглеждат се промените по отношение на политиките на представяне на исляма и бежанските

проблеми в глобален мащаб след терористичните нападения в САЩ на 11 септември 2001 г. САЩ присъства в ролята си на световен хегемон, чието политическо и медийно влияние оказва пряко въздействие в почти всички страни по света. Набляга се върху негативния образ за исляма в глобалните медии, включващо и асоциирането на исляма с тероризма и фундаментализма. Анализира се теоретично и въпросът дали терминът „криза“, който се употребява в медиите по света, е адекватен по отношение на бежанския проблем в Европа във второто десетилетие на 21 век. Обръща се внимание на политическото говорене и съвместната му роля с медиите за формирането на новите предразсъдъци в обществото. Изследва се теоретично образът на врага като политически инструмент, прокарван и налаган чрез медиите. Фундаментализмът и ислямизмът се разглеждат като политически инструменти и фактори. Засяга се позицията на имигранта и бежанеца от Близкия Изток в глобалния политически и медиен контекст. В третата глава се поставят още проблемите, свързани с дезинформацията – по-конкретно нейното усвояване от медийната аудитория и нарушаването на връзката на доверие между медиите и аудиторията поради съществуването на съзнателното заблуждаване чрез предоставяне на неверни твърдения. Разглеждат се още проблемите с медийния плурализъм и неговото пропукване, със съобразяването на журналиста с редакционната политика по отношение на чувствителни теми (каквато без съмнение е темата „бежанци“), с езика на омразата и несъвместимостта му с етичните медийни принципи, със спазването на медийната етика по отношение на бежанците, с новинарският расизъм и етичните норми, както и с етиката и формирането на медийния дневен ред. Обръща се внимание на социалните мрежи като платформа, по която се разпространяват фалшивите новини, и като инструмент за заразяване с екстремизъм. Поради тази причина се засяга и присъствието на бежанците в социалните платформи в интернет в изследвания период от 2013 до 2017 г. Термините „хибридни атаки“ и „постистина“, които станаха популярни тъкмо в този период, също са засегнати – тъй като темата „бежанци“ често се асоциира с тях. В тази глава от текста са цитирани и използвани като източници автори като Орлин Спасов, Любомир Стойков, Антъни Гидънс, Едуард Саид, Николай Палашев, Весела Табакова, Анна Кръстева, Александър Янков, Николета Даскалова, Мануел Кастелс, Георги Лозанов, Ерика Фелер, Елена Жилева,

Мария Нейкова, Гюнтер Бентеле, Елит Николов, Уолт Богданович, Хенинг Рьол, Бранко Коич, Владимир Симеонов, Нели Огнянова, Лиляна Андреева, Малкъм Малет, Мария Попова, Младен Младенов, Зигмунд Бауман и други.

Четвъртата глава от дисертацията е посветена на отразяване на бежанските и миграционните проблеми в медиите в България в периода 2013-2017 г. В нея се поясняват факти, свързани с медийната действителност в България, и се представят резултати и изводи от извършените наблюдения (обзор), изследване на казуси (case study) и интервюта с журналисти. Дава се пояснение по отношение на методите и включените в текста медии – телевизии, онлайн медии, преса и радиостанции. В тази финална глава се цитират автори като Орлин Спасов, Нели Огнянова, Владимир Трендафилов, Филип Панайотов, Ерика Фелер, Мария Нейкова, Весела Табакова и други.

4. Методология на изследването

Методите в основната проучвателна част от текста са наблюдението, изследването на казуси и интервютата с журналисти. Достоверността на резултатите и изводите се гарантира с детайлното анализиране посредством тези три метода. Наблюдението, включващо обосноваване върху всяка комуникативна единица, се представя под формата на приложение към основния дисертационен труд. А данните, на база на които са получени резултатите и са направени изводите, са събирани и обработвани прецизно по основните методи на проучванията в текста.

4.1. Наблюдение

Методът „наблюдение“ е удобен за събиране на общи впечатления за отразяването на темата „бежанци“ в българските медии. Чрез него се постигат първите общи резултати. То даде и насока за избирането на останалите методи в дисертацията – изследването на казуси и интервютата с журналисти. Емпиричният материал, събиран за целите на наблюдението, се използва и при втория метод на изследване в настоящата дисертация – изследването на казуси.

Обектите на наблюдението в дисертацията са водещите ефирни и кабелни телевизионни канали, националният телевизионен канал, много качествен и таблоидни (жълти) български онлайн медии. В изследването попадат и отделни комуникативни единици от качествен и таблоидни български печатни медии и от радиостанции.

Подборът на включените в наблюдението комуникативни единици е извършен чрез целенасочено търсене на медийни публикации и телевизионни програми, в които са налични неточности, липса на компетентност, спекулации и други грешки по темата за бежанците и търсещите убежище. Поради големия брой на българските медии и силното присъствие на темата в тях в периода на настоящото изследване (2013-2017 г.), не е възможно осигуряването на пълен баланс. Не е възможно и изследването на абсолютно всички казуси, в които темата „бежанци“ е била основна тема в медиите. Но наблюдението в този му вид представлява достатъчно емпиричен материал, за да може да бъдат регистрирани трендовете и тенденциите при отразяването на проблема в медиите.

При сравнение на данните за брутните рекламни бюджети по медии през 2014 и през 2015 г., наблюдава се най-голям ръст в бюджета за реклама в онлайн медиите. Според данните на медийната агенция “Piero 97” този ръст на бюджета за реклама в онлайн медиите е 27% само за една година, което прави онлайн медиите най-перспективните от гледище на привличане на реклама. Поради тази причина в наблюдението присъстват най-много комуникативни единици от онлайн медии.

Според “Piero 97” телевизиите в България са добре развиващи се откъм реклама. Поради тази причина те са сред преобладаващите медии в настоящото наблюдение. За разлика от други европейски общества, където в телевизиите дневният ред на обществото се формира предимно във вечерния часови пояс, то в българското той се формира предимно в телевизионните сутрешни блокове. Сутрешни блокове се излъчват и по трите основни български телевизии към 2016 г. Сутрешни програми, в които се задава и медийният дневен ред, се излъчват и през почивните дни - събота и неделя. В сутрешните блокове се представят темите за деня и се водят дискусии. Поради тази причина по отношение на телевизиите се поставя фокус основно върху утринния часови пояс. Гости в тези предавания обикновено са политици и анализатори. Но тъкмо в тях експертите често се заменят с хора, които излагат емоционалните си лични позиции. Така нерационалните послания лесно намират медийна трибуна.

Пресата присъства рядко в настоящото наблюдение. Причините за това са няколко, като основната е, че единствено при нея се наблюдава спад в брутните рекламни бюджети по медии, според “Piero 97”.

Радиостанциите са сред периферните обекти на изследване в настоящото наблюдение. Причината да не са основни обекти е, че според “Piero 97” към 2015 г. радиостанциите привличат най-малко средства от общия бюджет за реклами в медиите. Това съответно може да се счете като знак, че те разполагат с малък процент от цялата медийна аудитория като слушатели.

4.2. Анализиране на казуси

Анализирането на казуси е метод, който помага за установяване на детайлни и сигурни резултати, на базата на които да бъдат направени достоверни и лесни за справка изводи. Чрез метода „изследване на казуси“ отразяването на темата „бежанци“ в

българските медии в периода 2013-2017 г. се измерва количествено и качествено. В изследването на казуси влиза в употреба емпиричният материал, използван за наблюдението. Чрез изследването на казуси се установят трендовете и тенденциите по темата „бежанци“ в българските медии.

Под „тренд“ се разбира осезаемо присъствие на установения проблем в поне 25% от комуникативните единици, прилежащи към съответния казус, или към цялото изследване. А под „тенденция“ се разбира осезаемо присъствие на установения проблем в поне 50% от комуникативни единици, прилежащи към съответния казус или към цялото изследване.

Под „казус“ се разбира случай или събитие с широко отразяване в медиите, в който/което темата „бежанци“ е основен обект или един от обектите, за които се информира и/или които се обсъждат в съответния казус. Целта на подбирането на отделни казуси е разкриването на начина, по който медиите отразяват темата „бежанци“ при дадени събития и обстоятелства. Под „комуникативна единица“ се разбира публикация в печатна или онлайн медия, както и откъс от телевизионно или радио предаване. Броят на комуникативните единици за всеки казус е различен, тъй като различните казуси се отразяват с различна степен на интензивност в медиите.

За да могат да бъдат изведени интересни и важни резултати от всеки казус от цялото изследване, всяка комуникативна единица е приведена към 11 показателя. Посредством тези показатели изследването може да достигне не само до количествени, а и до качествени резултати. 11-те показатели са следните:

- вид на медията (радио, телевизия, печат или онлайн медия), тип медия (таблоидна, партийна или квалитетна);
- медиен обseg (централна или периферна);
- отношения (към търсещите убежище и бежанците, може да бъде положително, отрицателно или неутрално);

- източник на отношението (медия, политик, коментатор, гражданин, експерт и т.н.), погрешна употреба на понятията (отбелязва се дали в комуникативната единица има погрешна употреба на понятията);
- чувство на застрашеност (отбелязва се дали има чувство на застрашеност от търсещите убежище и бежанците в съответната публикация);
- асоцииране с тероризма (отбелязва се дали е налично асоцииране на търсещите убежище и бежанците с тероризма в съответната комуникативна единица);
- враждебна реч (отбелязва се дали е налична враждебна реч спрямо търсещите убежище и бежанците в съответната комуникативна единица);
- правни и фактически неточности (отбелязва се наличието или липсата на правни и фактически неточности в съответната комуникативна единица, като към този показател спада и излагането на конспиративни теории в съответната комуникативна единица, ако има такова);
- значително нарушаване на медийната етика (чрез този показател се регистрира наличието на значително нарушаване на медийната етика в съответната комуникативна единица, като под нарушаване на медийната етика се разбира наличието на несъответствие между Етичния кодекс и съдържанието на комуникативната единица).

За целите на изследването са включени общо 732 комуникативни единици, 29 от които са разкрити като фалшиви новини. Следните са казусите, изследвани в наблюдението и в изследването на казуси (case study):

- „Първите признаци на преексопиране на темата за бежанците и на превръщането им в образ на врага (края на лятото и есента на 2013 г).“;
- Инцидентът на ул. „Пиротска“ и протестите;
- Случаят „Телиш“;
- „Гражданските патрули“;
- Случаят „Розово“;
- Ебола;
- Случаят „Калище“;
- „Шарли Ебдо“;

- Простреляният чужденец;
- Терористичните атаки в Париж през ноември 2015 г.;
- Нападения над жени в Кьолн;
- „Формированията“;
- Атаките в Брюксел;
- Атаката на летище „Ататюрк“;
- Атаката в Ница и опитът за преврат в Турция;
- Нападенията в Германия;
- Нападението в Берлин;
- Предизборната кампания преди президентските избори през есента на 2016 г.;
- „Слухове за зарази в центъра за временно настанвяне в Харманли и бунтовете“;
- Случаите „Широка лъка“ и „Елин Пелин“;
- Случаят с католическия свещеник от Белене;
- Атаката в Манчестър;
- Атаката в Лондон;
- Атаките в Барселона и в Турку.

4.3. Интервюта с журналисти

Интервютата с журналисти на тема „Бежанците и българските медии: политики на репрезентация (2013-2017)“ са проведени в периода октомври 2017 – февруари 2018 г., в продължение на 5 месеца. Поканените да дадат интервю и да вземат участие в изследването са журналисти от различни медии и работещи на свободна практика, практикували своята професия в периода 2013-2017 г.

Интервютата с журналисти целят да съберат данни и информация за отразяването на темата „бежанци“ в българските медии в периода 2013-2017 г. Информацията се използва за анализ на политиките на репрезентация на бежанците в българските медии в периода 2013-2017 г. В рамките на изследването са проведени интервюта с журналисти с различен профил (общо 70 на брой), по предварително утвърден въпросник. Всички участници в изследването отговарят на едни и същи въпроси. Някои от въпросите са

свързани с пола на респондентите, тяхното образование, името и вида на медията, в която работят, компетентността им по темата „бежанци“, личното им мнение по дадени въпроси, свързани с темата, личното им наблюдение по отношение на редакционната политика по темата „бежанци“ и личната им оценка за отразяването на темата в българските медии. Базите данни се обработват и анализират от изследователя. Анализаторът и неговият научен ръководител са единствените, които имат достъп до подробните данни от проведените интервюта с цел гарантиране на анонимността на участвалите в изследването 70 журналисти, както и с цел опазване на личните данни на респондентите.

От 70-те журналисти, явяващи се респонденти в интервютата с журналисти, 38 на брой (или 54,3%) са жени и 32 (или 45,7%) са мъже. Най-голям е дялът на респондентите в изследването от възрастовата група от 26 до 35 г. – 41,4%. Следва дялът на респондентите от възрастовата група от 18 до 25 г. – 31,4%. Третата водеща възрастова група на респондентите - от 36 до 45 г. – представлява 17,1% от участвалите в изследването журналисти. Представителите на останалите възрастови групи, взели участие в изследването, са както следва: 46-55 г. – 5,7%; 56-65 г. - 2,9%; 66-75 г. – 1,4%.

Най-голям е дялът на участвалите в анкетата журналисти, които са магистри по друга специалност, различна от „Журналистика“ – 31,9%. Следва дялът на бакалаврите по „Журналистика“ – 23,2%. Еднакъв е броят на бакалаврите по друга специалност, различна от журналистика, и на респондентите със завършено само средно образование – по 14,5%. 11,6% от респондентите припознават себе си като магистри по „Журналистика“. 1,4 % определят себе си като настоящи студенти по „Журналистика“, а по 1,4% като докторанти по свързани с журналистиката и медиите специалности.

Въпросите, които респондентите задават, са общо 30 на брой, като те са разделени на седем основни групи. Първата група от въпроси (въпроси №1, №2 и №3) цели да провери нивото на основните познания по темата „бежанци“ на участващите в изследването журналисти, както и тяхното лично мнение по базовите въпроси: икономически мигранти ли са повечето търсещи убежище според тях и дали мислят, че

повечето търсещи убежище се нуждаят от бежански статут. Втората група от въпроси разкрива сензитивността на участващите в изследването журналисти спрямо етичните медийни принципи по отношение на търсещите убежище и бежанците. Третата група проверява на мнението на журналистите относно качеството на информацията в българските медии по отношение на бежанците и търсещите убежище. Четвъртата група цели да се установи мнението на журналистите по отношение на развитието на образа на бежанеца в българските медии. Въпросите от петата група проверяват натиска върху журналистите по отношение на отразяването на темата „бежанци“. Тези от шестата група разкриват причините за негативното говорене в медиите спрямо търсещите убежище и бежанците според журналистите. И въпросите от седмата група целят да изследват оценката на журналистите за компетентността на тяхната общност по отношение на отразяването на темата „бежанци“.

5. Резултати

Резултатите в дисертацията произхождат от три отделни, но свързани взаимно изследвания: наблюдението, изследването на казуси и интервютата.

5.1. Резултати, получени въз основа на наблюдението

В проведеното наблюдение на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии бяха включени общо 732 комуникативни единици. Всяка една комуникативна единица бе подробно анализирана, като анализът е включен в приложението към дисертацията. В наблюдението преобладават комуникативните единици, произхождащи

от онлайн медии и телевизии, които съответно са 332 и 323 на брой. Комуникативните единици, произхождащи от печата са 57 са брой, а тези от радиостанции са 20 на брой. Значително преобладават комуникативните единици от качественни медии, които са 605 на брой. Следват комуникативните единици от таблоидни медии – 102 на брой, и от партийните медии – 24 на брой. Регистрирана е и 1 комуникативна единица от блог.

В българските медии в периода 2013-2017 г. е налично често нарушаване на етичните медийни принципи, демонизиране и дехуманизиране на образа на търсещия убежище и бежанец. При наблюдението бе установено, че спекулациите, свързани с темата „бежанци“, са често срещани. Спекулира се с текстове от Конституцията, от Наказателния кодекс, от Закона за убежището и бежанците и от други източници на право. Нерядко се спекулира с правни документи, с факти и с причините, провокиращи търсещите убежище да потърсят закрила извън страните си на произход. Злоупотребява се и с думи на експерти - например се цитират извадени от контекста мнения на лекари. Съобщават се като новини фалшиви новини и спекулации, свързани с темата „бежанци“, с насока срещу определени европейски политици. Често се използват твърдения вместо факти, които се анализират в телевизионни студия и по този начин волно или неволно се спекулира с темата „бежанци“. Забелязва се и представяне на конспиративни теории, най-разпространената от които е за ислямизиране на европейския континент. Набляга се много повече на сензацията, отколкото на прецизността към фактите. Търсещи убежище и бежанци се асоциират с тероризъм и заразни болести, като свързването на тези теми с тази за бежанците и търсещите убежище се консумира за политически цели в българските медии. Ислямът често се разглежда сам по себе си като проблем, като се асоциира с тероризма и радикализма.

През целия период 2013-2017 г. в българските медии е налична липса на прецизност към понятията – често бежанци се представят като имигранти или търсещи убежище, а имигранти и търсещи убежище се представят като бежанци. Хора с хуманитарен статут се представят като хора с бежански статут. Понятията „бежанци“, „мигранти“ и „имигранти“ не се употребяват с необходимата в интерес на точното

информирани прецизност. А това объркване води до допълнително затвърждаване на страховете от бежанците и търсещите убежище у аудиторията.

В периода 2013-2017 г. се публикуват спекулации за фалшиви престъпления, извършени от чужденци, като медии ги цитират дори и след опровергаването на тяхната истинност. Тези фалшиви новини обикновено се представят със завишена сензационност и емоционалност, като представят търсещите убежище и бежанците в негативен контекст. Пускат се слухове за настаняване на търсещи убежище в малки населени места, което понякога предизвиква политически мотивирани протести и напрежение. В медиите се говори за несъществуващи „културни“ практики. Често се разпространяват погрешни хипотези и фалшиви новини за бежанци-атентатори.

Медиите легитимират политически инициирани „граждански патрули“ и т. нар. „ловци на бежанци“. Не липсват критични комуникативни единици и мнения в медиите спрямо тези формирования, но представянето им като нормално и легитимно явление е често. Налично е тяхното героизиране.

По време на предизборните кампании темата „бежанци“ се употребява масово от кандидати за съответните обществени постове и от техни активисти в медиите. Прави силно впечатление и липсата на добра компетентност по темата „бежанци“ у политиците, като те често отправят несъместими с правните рамки и реалностите идеи в медиите.

В някои медии се наблюдава не само демонизиране на образа на търсещия убежище и бежанец, а и публикации за делегитимиране на неправителствените организации и личности, които не се съгласяват с масово разпространяваните негативни послания, касаещи търсещите убежище и бежанците.

В изследвания период се наблюдава разделителна линия между „българи“ и „бежанци“ в българските медии. Забелязва се масово пренебрегване на проблемите на търсещите убежище и бежанците в медийното пространство.

Според обсега на медиите, от които произхождат, 732-те комуникативни единици, включени в наблюдението, произхождат от 610 централни и 122 периферни медии. В проведеното изследване на казуси за регистрирани общо 1046 отношения. Те се делят на 659 негативни (или 63%), 243 неутрални (или 23,23%) и 144 позитивни (или 13,73%).

Източници на негативни отношения са медии – 294 на брой (44,61%); политици – 217 на брой (32,94%); коментатори – 66 на брой (10,02%); граждани – 63 на брой (9,56%), и експерти – 19 на брой (2,88%).

Източници на позитивните отношения са: медии (и/или журналисти) – 70 на брой (48,61%); коментатори – 30 на брой (20,83%); експерти – 19 на брой (13,19%); политици – 14 на брой (9,72%); граждани – 9 на брой (6,25%), и институции и международни организации – 2 на брой (1,4%).

Що се отнася до разликата между изразените негативни и позитивни отношения при различните източници в периода 2013-2017 г., изразените от политици негативни отношения са 15,5 пъти повече от изразените от тях позитивни отношения; изразените от граждани негативни отношения са 7 пъти повече от изразените по от тях позитивни отношения; изразените от медии (и/или журналисти) негативни отношения са 4,2 пъти повече, отколкото изразените от тях позитивни отношения; изразените от коментатори негативни отношения са 2,2 пъти повече, отколкото изразените от тях позитивни отношения; броят на изразените от експерти позитивни и негативни отношения е еднакъв; броят на изразените в таблоидни медии негативни отношения е 19 пъти по-голям, отколкото броят на изразените позитивни отношения; броят на изразените в качественни медии негативни отношения е 3,83 пъти повече от броя на изразените позитивни отношения; всичките изразени от политици отношения са само негативни.

5.2. Резултати, получени от изследването на казуси

Резултатите, получени от изследването на казуси, разкриват това, че най-големите източници на негативни отношения в казусите са медии (и/или журналисти) в 12 от 24-те казуса или в 50% от тях. Политиците са най-големите източници на негативни отношения в 9 от 24-те казуса или в 37,5% от тях. Граждани са най-големите източници на негативни отношения само в 1 от 24-те казуса или в 4,17% от тях.

Що се отнася до позитивните отношения, отново медии (и/или журналисти) са най-големите източници на отношения в 10 от 24-те казуса или в 41,67% от тях. Коментатори са най-големите източници на позитивни отношения в 3 от 24-те казуса или в 12,5% от тях. Политици са най-големите източници на позитивни отношения в 2 от 24-те казуса или в 8,33% от тях. В 6 от 24-те казуса или в 25% от тях няма регистрирано нито едно позитивно отношение.

Значително нарушаване на медийната етика е тренд при 12/24 от казусите или при 50% от тях. Погрешна употреба на понятията е тренд при 8/24 от казусите или при 33,33% от тях. Враждебна реч – тренд при 6/24 от казусите или при 25% от тях. Чувство за застрашеност – тренд при 4/24 от казусите или при 16,67% от тях. Правни и фактически неточности – тренд при 4/24 от казусите или при 16,67% от тях. Асоцииране с тероризма – тренд при 2/24 от казусите или при 8,33% от тях.

Чувството за застрашеност е тенденция при 19/24 от казусите или при 79,17% от тях. Погрешната употреба на понятията е тенденция при 12/24 от казусите или при 50% от тях. Правните и фактически неточности са тенденция при 10/24 от казусите или при 41,67% от тях. Асоциирането с тероризма е тенденция при 8/24 от казусите или при 33,33% от тях. Значителното нарушаване на медийната етика е тенденция при 6/24 от казусите

или при 25% от тях. Враждебната реч не се проявява като тенденция в нито един от казусите.

5.3. Резултати, получени от интервютата с журналисти

Интервютата с журналисти разкриват резултати по отношение на мнението на българските журналисти по различни въпроси, свързани с темата „бежанци“. Ето какви са най-важните резултати от проведените интервюта с журналисти:

- почти всички - 97,1% от респондентите – потвърждават, че има разлика между понятията „бежанец“ и „мигрант“;
- мнозинството от отговорилите (56,5%) не са съгласни с твърдението, че повечето търсеци убежище в периода 2013-2017 г. са икономически имигранти;
- половината от респондентите отговарят позитивно на въпроса дали са съгласни с твърдението, че повечето от търсещите убежище в периода 2013-2017 г. наистина се нуждаят от бежански статут;
- почти всички (94,3%) отговарят, че са забелязали политици и/или анализатори да употребяват темата „бежанци“ за свои политически цели, използвайки медийната трибуна;
- 92,9% отговарят позитивно на въпроса дали са забелязали политици и/или анализатори да използват езика на омразата по отношение на бежанците в медиите;
- 57,1% от респондентите отговарят положително на въпроса дали са забелязали техни колеги да използват езика на омразата по отношение на бежанците в медиите;
- попитани дали са забелязали техни колеги да бъдат прекалено толерантни към негативното говорене по отношение на бежанците в медиите, 57,1% отговарят позитивно;
- мнозинството от респондентите (70%) отговарят отрицателно на въпроса дали им се е случвало техни материали по темата „бежанци“ да бъдат отказвани или променяни с аргумента, че са били „прекалено толерантни“ или със сходен аргумент;
- на въпроса дали им се е случвало техни материали по темата да бъдат отказвани или променяни с аргумента, че са били „прекалено НЕтолерантни“ или със сходен аргумент,

мнозинството от респондентите (67,1%) отговарят с „никога“;

- на въпроса дали са забелязали асоцииране на темата „бежанци“ с темата „тероризъм“ в българските медии, мнозинството от респондентите (88,6%) отговарят с „да, няколко пъти“ на този въпрос;

- попитани дали е допустимо асоциирането на темата „бежанци“ с темата „тероризъм“ в българските медии от гледище на медийната етика, мнозинството от респондентите (68,1%) отговарят отрицателно;

- 67,1% от респондентите отговарят, че не са забелязали асоцииране на темата „бежанци“ с темата „тероризъм“ в медията, с която си сътрудничат;

- попитани дали според тях българските медии са успели да представят качествено на обществото проблемите, които провокират търсещите убежище да напуснат своята родина, мнозинството от респондентите 58,6% отговарят с „по-скоро не“;

- що се отнася до представянето на правата на бежанците и реда, по който се получава бежански статут у нас, мнозинството от респондентите (55,7%) са на мнение, че българските медии не са успели да ги представят качествено;

- попитани дали са забелязали лъжи в българските медии по отношение на причините, които провокират търсещите убежище да напуснат своята родина, мнозинството от респондентите (55,7%) отговарят позитивно;

- на въпроса дали са забелязали лъжи в българските медии по отношение на правата и задълженията на бежанците, 52,9 % отговарят с „да, няколко пъти“;

- попитани дали според тях бежанците са се превърнали в нов образ на врага в българските медии, мнозинството отговарят с „да“ и с „по-скоро да“;

- на въпроса как биха оценили настроенията на повечето от българските журналисти по отношение на бежанците, преобладаващият отговор е, че не могат да преценят как да отговорят на този въпрос, а вторият най-често срещан е „десни (консервативни)“;

- попитани как биха оценили настроенията на повечето политици по отношения на бежанците, които те провокират у обществото чрез българските медии, най-много отговарят, че не знаят как да отговорят, а вторият най-чест отговор е „десни (консервативни)“;

- на въпроса как биха определили представянето на образа на бежанеца в медията, в която работят или с която си сътрудничат най-често, почти половината (47,1%) отговарят с „нито позитивно, нито негативно“;
- попитани как биха оценили отношението към бежанеца при представянето на неговия образ в повечето български медии, мнозинството от респондентите (54,3%) отговарят с „по-скоро негативно“;
- на въпроса дали им се е случвало да се страхуват да реализират материал, който да представя търсещите убежище и бежанците в позитивна светлина, повечето от респондентите отговарят с „не“;
- помолени да конкретизират, ако все пак са, то от какво са се страхували – отново мнозинството от журналистите отговарят, че не са се страхували, а тези, които отговарят положително, най-често посочват „хора с радикални възгледи“;
- мнозинството от журналистите отричат да са били подлагани на тормоз посредством насочени срещу тях публикации в медии, в социалните мрежи или по друг начин поради причината, че са отразявали бежанците в позитивна светлина, но 14,5% отговарят с „да, няколко пъти“ и 5,8% с „да, веднъж“;
- като водеща причина за предоставянето на медийни трибуни на хора, които използват езика на омразата по отношение на бежанците, мнозинството от журналистите посочват борбата за рейтинг и това, че тези хора по-лесно се съгласяват да участват в предаване или да бъдат интервюирани;
- попитани дали според тях съществува умишлено представяне на бежанците в негативна светлина в някои български медии, мнозинството от респондентите отговарят положително;
- мнозинството от респондентите отговарят с „да, няколко пъти“ на въпроса дали са забелязали фалшиви новини, представящи бежанците в негативна светлина;
- попитани дали биха се съгласили с твърдението, че мнозинството от журналистите са невежи по отношение на темата „бежанци“, най-много са респондентите, които отговарят с „по-скоро да“;
- на въпроса дали биха се съгласили, че мнозинството от журналистите са безотговорни по

отношение на темата „бежанци“, мнозинството отговарят с „по-скоро да“ или с „да“;
- попитани как биха оценили компетентността на журналистите в България по отношение на свързаните с бежанците въпроси, най-много журналисти отговарят с „по-скоро лоша“.

6. Изводи

На база на цитираните по-горе резултати бяха направени важни изводи по отношение на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии.

6.1. Изводи, получени въз основа на наблюдението

Въз основа на цитираните по-горе резултати се стигна до извода, че темата за търсещите убежище и бежанците бързо става водеща в българските медии в един точно определен момент – септември 2013 г. И тя присъства в медиите предимно от ъгъла на опасността, на заплахата, на потенциалните проблеми, до които може да доведе възникването на хипотетична голяма бежанска вълна. Темата бързо започва да се експлоатира от политическите среди, като враждебната реч по адрес на търсещите убежище и бежанците също не закъснява. Така за кратък период от време, в рамките на по-малко от месец, в българското общество се появява нов, до този момент непонятен образ на врага– този на търсещия убежище, на бежанеца, на чужденеца. Темата „бежанци“ в някои случаи съвпада с други важни обществени теми, като се явява техен заглушител.

6.2. Изводи, получени от изследването на казуси

Ето кои са основните изводи, получени от изследването на казуси:

- най-големите източници и на негативни, и на позитивни отношения в българските медии по темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г. са медии и/или журналисти (представлявайки 44,61% от негативните и 48,61% от позитивните отношения);

- вторите най-големи източници на негативни отношения в българските медии по темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г., които се нареждат непосредствено след медии (и/или журналисти), са политици (представлявайки 32,93% от негативните отношения);

- вторите най-големи източници на позитивни отношения в българските медии по темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г., които се нареждат непосредствено след медии (и/или журналисти), са коментатори (представлявайки 20,83% от негативните отношения);

- главните източници на негативни отношения по темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г. са медии (и/или журналисти), последвани от политици;

- главните източници на позитивни отношения по темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г. са медии (и/или журналисти), последвани от коментатори;

- най-голяма е разликата между изразените позитивни и негативни отношения при политиките, което означава, че изразителите на негативни отношения сред тази група източници са най-много;

- най-голяма е разликата между изразените позитивни и негативни отношения при таблоидните медии, което означава, че изразителите на негативни отношения сред този тип медии са най-много;

- партийните медии са източници само на негативни отношения, което е явен знак за политическото експлоатиране на темата;

- водещите тенденции при отразяването на темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г. са чувството за застрашеност и погрешната употреба на понятията;

- водещият тренд при отразяването на темата „бежанци“ в периода 2013-2017 г. е нарушаването на етичните принципи;

- всичките трендове и тенденции при казусите се регистрират най-силно при квалитетните медии, което означава, че квалитетните медии са основният разпространител на погрешната употреба на понятията, на чувство за застрашеност, асоцииране с тероризма, враждебна реч, правни и фактически неточности и на значително нарушаване на етичните принципи;

- медии (и/или журналисти) са основните източници на асоцииране на търсещите убежище и бежанците с тероризма, последвани от политици;

- политици и медии (и/или журналисти) са основните източници на враждебна реч спрямо търсещите убежище и бежанците;

- медии (и/или журналисти) са основните източници на правни и фактически неточности, касаещи темата „бежанци“.

6.3. Изводи, получени от интервютата с журналисти

Резултатите от интервютата помагат за разкриването на съществени за изследването изводи. Ето кои са накратко най-съществените сред тях:

- почти всички журналисти са наясно с факта, че има разлика между понятията „бежанец“ и „мигрант“, което е свидетелство за ясното разграничаване на тези две понятия сред тях;

- мнозинството от журналистите не споделят сякаш преобладаващото в обществото мнение, че повечето търсещи убежище са икономически мигранти, което предполага, че те са наясно, че проблемите на тези хора са много повече от икономически;

- не са малко обаче и журналистите, които смятат, че повечето търсещи убежище в периода 2013-2017 г. са икономически мигранти, като за тях може да се допуснат две хипотези: или подценяват мащабността на конфликтите в много страни по света и

произтичащите от тях проблеми, или наблягат повече на злоупотребите с получаването на убежище;

- журналистическата гилдия е разделена и често разколебана по отношение на въпроса за правотата на търсещите убежище да получат бежански статут, което е знак за не съвсем добра подготовка по въпроса кой има право и кой няма право да получи такъв статут;

- много малко са журналистите, на които текстове по темата „бежанци“ са им били отказвани или променяни с аргумент, че са били прекалено толерантни (4,3%) - следователно може да се изведе, че е налична слаба цензура по отношение на толерантността спрямо търсещите убежище и бежанците в българските медии;

- в българските медии в периода 2013-2017 г. е по-вероятно да бъде отказан текст по темата „бежанци“ с аргумента, че е прекалено толерантен, отколкото с аргумента, че е прекалено нетолерантен – тоест въпреки по-горния извод, медиите са по-склонни да публикуват нетолерантни текстове;

- предвид това, че почти пълно мнозинство от журналистите обаче забелязват асоцииране на темата „бежанци“ с темата „тероризъм“ в българските медии (но като цяло, не конкретно за тези, в които работят самите те) и мнозинството намират това за недопустимо от гледище на медийната етика - може да се изведе, че журналистите са много по-критични към неспазването на етичните медийни принципи по темата „бежанци“ в другите медии, отколкото в редакциите, в които работят самите те;

- почти всички журналисти забелязват употребата на враждебна реч и злоупотребата на политици и/или анализатори с темата „бежанци“ чрез осигуряването им медийни трибуни – тоест те са наясно с употребата на темата за политически цели и с целенасоченото фокусиране на общественото внимание върху нея;

- горният извод може да потвърди и от резултата, че според журналистите крайно десните настроения се провокират много повече от политици, отколкото от журналисти;

- тревожно високи са процентите на респондентите (около 1/3 от тях), които не могат да преценят как да отговорят на въпросите, свързани с лъжите по отношение на бежанците в българските медии - следователно може да се изведе, че значителна част от журналистите

трудно могат да разпознаят кое е истина и кое е лъжа по отношение на причините, които провокират търсещите убежище да напуснат своята родина, както и по отношение на правата и задълженията на бежанците;

- доколкото ги има, страховете на журналистите да отразяват темата „бежанци в позитивна светлина не са свързани със „стандартния натиск“ от вътрешноредакционна или политическа намеса, а от извънредакционните реакции, където са хората с радикални възгледи, приятелите и семейството;

- тревожният резултат, че около 1/5 от журналистите в страната са били подлагани на тормоз поради отразяването на бежанците в позитивна светлина води до извода, че съществува опасност от поява на значителна автоцензура по темата;

- журналистите оценяват своята компетентност по темата най-често от „нито лоша, нито добра“ към „по-скоро лоша“, което означава, че оценката, която си поставят, е по-скоро ниска.

6.4. Обобщение на всички изводи

Под сянката на опасността, темата за търсещите убежище и бежанците става водеща в българските медии през септември 2013 г. Тя се експлоатира политически и търсещите убежище и бежанците се превръщат в нов образ на врага. Те нерядко са мишени на слово на омраза, на което се дава трибуна в медиите. Понякога темата съвпада с други важни събития и се явява техен медиен заглушител.

Негативното отношение в медиите спрямо търсещите убежище и бежанците се превръща в ежедневие. Медии и журналисти са основните източници както на негативни, така и на позитивни отношения спрямо търсещите убежище и бежанците. При негативните отношения те са последвани от политиците, а при позитивните – от коментатори.

Редакциите са по-склонни да публикуват нетолерантни текстове, отколкото толерантни такива. Таблоидните медии са основните изразители на негативни отношения, а партийните медии са източници изключително на негативни такива. Това потвърждава политическата експлоатация на темата. Повечето журналисти забелязват, че крайно десните настроения се провокират от политици.

Чувството за застрашеност и погрешната употреба на понятията са тенденции. Наличен е и тренд на нарушаване на етичните принципи. Тези трендове и тенденции се регистрират най-силно при качествените медии.

У доста журналисти се забелязва не съвсем добра подготовка по въпроса кой има право и кой няма право да получи бежански статут. Сред тях е налице съществено невежество по темата, което им пречи самите те да разграничават истината от лъжата. Следователно не е учудващо, че медии (и/или журналисти) са основните източници на правни и фактически неточности, касаещи темата „бежанци“. Но повечето журналисти разграничават понятията „бежанец“ и „мигрант“, и са наясно и с това, че проблемите на търсещите убежище са много повече от икономически. Доста обаче са и тези, които са на мнение, че повечето търсещи убежище в периода 2013-2017 г. са икономически мигранти.

Журналистите сами поставят своята оценка за компетентността си по темата „бежанци“ като по-скоро ниска. Но те са много по-критични към неспазването на етичните медийни принципи по темата в другите медии, отколкото в редакциите, в които работят самите те.

Някои журналисти се страхуват да отразяват темата „бежанци“ в позитивна светлина поради страх от натиск от хора с радикални възгледи, от приятелите и семейството. Около 1/5 от тях са били подлагани на някакъв вид тормоз поради отразяването на бежанците в позитивна светлина. Това води до извода, че съществува опасност от поява на значителна автоцензура по темата.

7. Приноси

Дисертационният труд е полезен за изследванията на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии поради няколко основни причини. Ето кои са те.

1. Освен върху медийното отразяване на темата, дисертацията насочва внимание и върху политическите и обществени настроения.

Включените в дисертацията наблюдения, изследване на казуси и интервюта с журналисти са мащабни, обхващайки период от 5 години (2013-2017). Дългият период дава възможност да се извлекат резултати и изводи не само за медийното отразяване на темата бежанци, а и за цялостните политически и обществени настроения в страната. Така чрез медийните изследвания се забелязват не само конкретните полемики и проблеми при отразяването на темата от различни редакции, а и влиянието върху медиите от страна на политическите кръгове и обществото.

2. Дисертацията разкрива как реагират медиите и обществото при кризисни ситуации.

Изследванията в дисертацията обхващат период, в който темата бе неизменна част от политическия и медийния дискурс в България. Често се говореше за бежанския проблем като водеща заплаха, макар и на практика бежанската криза в България да не бе толкова мащабна, колкото в други съседни държави. Наситеният с казуси по темата „бежанци“ период, съвпадащ с етапи на политическа нестабилност, дава възможност за обективен и обширен поглед върху причините, поради които темата се превръща във важна и става неизменна част от обществения дневен ред. Така се достига до резултати и изводи, които посочват корените на превръщането на темата „бежанци“ в кризисна. Посочват се още и кръговете, които получават дивиденди от това.

3. Новост е изследването на трендове и тенденции при отразяването на бежанците в българските медии.

До този момент не е правено медийно изследване на отразяването на темата „бежанци“ чрез медиите в България, открояващо трендове и тенденции. Извличане на трендове и тенденции дава възможност да се открият конкретни често повтаряеми проблеми, свързани с отразяването на темата. Те не се преценяват и представят само качествено, а се измерва и количествено.

4. Резултатите и изводите от дисертацията могат да се използват като основа за бъдещи социално-политически анализи.

Освен в сферата на медийните и комуникационните изследвания, резултатите и изводите могат да бъдат използвани и като база за бъдещи изследвания и анализи в областта на политологията, правото, етнологията, етиката, философията, социологията, социалната антропология, психологията, ориентализма и на други хуманитарни науки.

5. Дисертацията допринася за анализирането на ценностните нагласи във второто десетилетие на 21. век.

Разкрива до каква степен обществото е устойчиво на кризи и близки до кризи ситуации. Също така представя как различни провокации, които водят до колективно чувство на застрашеност, се отразяват на нравите, ценностите и реакциите на обществото.

8. Препоръки

Анализирането под формата на наблюдение, изследване на казуси и интервю с журналисти доведе до достоверни резултати. На база на тези резултати бяха направени актуални и важни изводи по отношение на отразяването на темата „бежанци“ в българските медии. Тези изводите могат да бъдат взети предвид от собствениците и

управителите на медии, от главните и редови редактори, от репортерите и от други ангажирани с работа в медиите служители (включително и изследователи в областта на медиите). Те могат да бъдат използвани като обективна платформа за подобряване на качеството на медийните услуги в България, включително и за напомняне на важността на някои от основните функции на медиите в обществото – да информират качествено и етично, да са коректив на политическите лица (а не техни говорители), да стимулират провеждането на полезен и качествен обществен дебат и други.

По-конкретно, резултатите и изводите от настоящата дисертация могат да бъдат приложени по отношение на спазването на етичните медийни стандарти при отразяването на темата „бежанци“ и на проблемите на търсещите убежище, получилите особена закрила в България или по света хора, религиозните и етнически малцинства, както и на други често маргинализирани в обществения дискурс групи.

Основното предимство по отношение на резултатите и изводите от този труд е, че те доказват и посочват конкретни зловредни спрямо търсещите убежище и бежанците трендове и тенденции. Така те могат по-лесно да бъдат осъзнати като действителен етичен проблем, свързан с медийното отразяване, и съответно да бъдат коригирани и/или преустановени в бъдеще. Проследяването на това как търсещите убежище и бежанците бяха представяни и превърнати в новия образ на врага в българските медии разкрива много грешки, по отношение на които в бъдеще може да бъде положена превенция. Тази евентуална превенция, разбира се, трябва да бъде приложена адекватно и разумно, така че да не повлияе обективното информиране на обществото от страна на медиите. Тя би било добре да цели повишаване на прецизността (например спрямо понятията и правните документи) при информирането и анализирането по темата „бежанци“ в българските медии.

9. Благодарности

Бих искал да изкажа своите благодарности на доц. Орлин Спасов за съветите и помощта, които ми оказваше за постигането на една качествена дисертация. Благодаря също така на всички седемдесет български журналисти, които се съгласиха да станат част от това мащабно изследване.

Библиография

Аврамов, Орлин (2010). *Дискриминацията като социална практика (България 2008-2010 г.).* В IMIR, София.

Андерсън, Бенедикт (1998). *Въобразените общности.* Изд. „Критика и хуманизъм“, София.

Андреева, Анна (2009). *Закрила на бежанците в България.* Сборник със съст. Табакова, Весела. Издателство „Център за независима журналистика“, София.

Андреева, Лиляна (2010). *Телевизионни жанрове.* Издателство „Симелпрес“, София.

Антонова, Весислава (2015). *Да има ли повече реклами в БНТ и БНР.* В сайта на вестник „Капитал“, http://www.capital.bg/biznes/media_i_reklama/2015/03/06/2485804_da_ima_li_poveche_reklama_v_bnt_i_bnr/ [посетен на 30 март 2016 г.]

Бауман, Зигмунт (1999). *Глобализацията - последиците за човека.* Под редакцията на Гънгов, Александър. Издателство „ЛИК“, София.

Бауман, Зигмунт (2002). *Модерност и холокост.* ИК „ЛИК“, София.

Бауман, Зигмунт (2016). *Бауман: Социалните мрежи са капан. Няма диалог с хора, които мислят като теб.* <http://offnews.bg/news/Interviu_66/Bauman-Sotcialnite-mrezhi-sa-kapan-Niama-dialog-s-hora-koito-mislia_631449.html> [посетен на 4.02.2018]

Бедров, Иван (2013). *Първа европейска инициатива за медиен плюрализъм,* <<http://ivanbedrov.com/?p=3294>> [посетен на 07.05.2016 г.]

Бенатова, Миролюба (2012). *Миролюба Бенатова отговори за Катунца.* Миролюба Бенатова е цитирана от Blitz.bg, <<http://www.blitz.bg/news/article/118995>> [посетен на 12.04.2016г.]

Бентеле, Гюнтер (2000). *Обществено доверие в публичната комуникация.* В “Пъблик рилейшънс и конфликти в демократичното общество”, със съставители Златева, М., Петев, Т., сборникът е създаден със съдействието на Обединена българска банка, София.

Богданович, Уолт (2010). *Уолт Богданович: Журналистът е куче пазач на правдата.* С Уолт Богданович разговаря екип на списание „Мениджър“. СБЖ, <<http://www.sbj-bg.eu/index.php?t=8791>> [посетен на 06.05.2016 г.]

Бонев, Христо (1998). *Съюзът журналистика и социология.* В “Журналистиката днес и утре”, под редакцията на Димитров, В. и със съставители Симеонов, В., Лайденфрост, Х. Издателски център на Факултета по журналистика и масова комуникация, София.

Ванс, Морис (2005). *Международните отношения след 1945 г.* Изд. „Кама“, София.

Симеонов, Владимир (2010). *Пресжурналистика.* Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.

Венелинова, Наталия (2002). *Моделиране на българския национален имидж: комуникационни параметри в кризисни ситуации.* В „Комуникация в кризисни ситуации“, със съст. Златева, Минка и Петев, Тодор. Изд. „Графимакс“, София.

Ганева, Зорница (2009). *Развитие на етническите стереотипи през детска възраст.* Изд. „Валдекс ООД“, София.

Ганева, Зорница (2010). *Социални идентичности и психично благополучие.* Изд. „Валдекс ООД“, София.

- Грекова, Майя (1996).** *Аз и другият*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
- Грекова, Майя (2001).** *Малцинство: социално конструиране и преживяване*. Изд. „Критика и хуманизъм“, София.
- Грекова, Майя (2008).** *Ромите в София: от изолация към интеграция*. Издателство „Изток-Запад“, София.
- Гутман, А. (1999).** В *Мултикултурализъм*. Съставител: Чарлс, Т. Изд. къща „Критика и хуманизъм“, София.
- Гълъбов, Николай (2005).** *Демографски срив в България и възможности за усъвършенстване на демографската политика*. Изд. „Сиела“, София.
- Даскалова, Николета (2011).** *Новинарската стойност на политическите субекти. Медиите и политиката: залезът на 4-тата власт?* В „Медиите и политиката“, сборник със съст. Лозанов, Г. и Спасов, Орлин. Фондация „Медийна демокрация“, София.
- Десев, Л. (2006).** *Речник по психология*. Издателство „Булгарика“, София.
- Екимджиев, Михаил (2016).** *Непростимо*. В сайта „Mediapool“ <<http://www.mediapool.bg/neprostim-news248164.html>> [посетен на 1 май 2016 г.]
- Нейкова, Мария (2005).** *Плурализъм/Едностранично отразяване/Гледна точка, алтернатива*. В “Език на медийната регулация: 123 термина”. Център за независима журналистика, София.
- Николов, Елит (1999).** *Синейдетика – обща теория на комуникацията*. Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Варна.
- Ериксън, Ерик (1996).** *Идентичност: младост и криза*. Издателство „Рива“, София.
- Жилева, Елена (2006).** В *Фигурите на бежанеца*, със съст. Кръстева, Анна. НБУ, София
- Иванов, Светослав (2015).** *Там, където загинаха дърветата*. Изд. „Вакон“, София.
- Караянова, Петя (2009).** *Правото на убежище в системата на правата на човека*. В „Бежанци и медии“, сборник със съст. Табакова, Весела. Издателство „Център за независима журналистика“, София.
- Кастелс, Мануел (2006).** *Силата на идентичността*. ИК „ЛИК“, София.
- Козырев, Геннадий (2015).** *Враг, образ врага*. В <http://kozyrev-gi.ru/pages/vrag-obraz-vraga/> [посетен на 24.03.2017]
- Коич, Бранко (1996).** *Новина*. В „Граматика на журналистиката- избрани четива за световния опит в журналистиката“, под съставителството на Абазов, Т. Факултет по журналистика и масова комуникация, София.
- Кръстева, Анна (1999).** *Идентичности, дискурс, власт*. Изд. „Петекстон“, София.
- Кръстева, Анна (2004).** *Българската етническа политика*. В „От етничност към миграция“, съст. Кръстева, Анна. НБУ, София.
- Кръстева, Анна (2005).** *Българският имиграционен феномен*. В „Имиграцията в България“, съст. Анна Кръстева. IMIR, София.
- Кръстева, Анна (2006).** *Фигурите на бежанеца*. НБУ, София.
- Лайденфрост, Хени (2002).** *Глобализация на медиите в Германия и изисквания към професионалното образование на журналистите*. Проект „Темпус“, София.
- Лозанов, Георги (2009).** *Кой как вижда невидимите*. В “Бежанци и медии”, със съст. Весела Табакова. Център за независима журналистика, София.
- Лозанов, Георги (2016).** Изследване: булевардни сайтове бълват реч на омразата. Лозанов е цитиран от “ClubZ”. <http://clubz.bg/37499-izsledvane_bulevardni_sajtove_bylvat_rech_na_omrazata> [посетен на 26.03.2017]
- Ляхова, В. (2013).** *Бежанци*. Изд. „Жанет 45“, Пловдив.
- Малет, Малкълм (1992).** *Наръчник за журналисти от Централна и Източна Европа*. Фондация „Свободна и демократична България“, София.
- Марков, Георги (1991).** *От Витоша по-високо...* От сборника “Когато часовниците са спрели” (Новите задочни репортажи за България). В сайта “Читанка”, <<https://chitanka.info/text/24412-ot-vitosha-po-visoko>> [посетен на 15.05.2016]
- Михайлов, Калин (2007).** *Християнство и идентичност*. Изд. „Нов човек“, София.

Миткова, Ивет (2015). *Емигрантите са внесли повече пари у нас, отколкото инвеститорите.* Във в. „Сега“, <<http://www.segabg.com/article.php?id=774086>> [посетен на 1.02.2017]

Младенов, Младен (1979). *Телевизионната журналистика (в термини).* Изд. „Наука и изкуство“, София.

Нейкова, Мария (2009). *Съдба зад новините.* В „Бежанци и медии“, със съст. Табакова, Весела. Център за независима журналистика, София.

Огнянова, Нели (2011). *Медийна политика и право на Европейския съюз.* Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.

Огнянова, Нели (2013). *Проф. Нели Огнянова за медийния плурализъм (лекция видео).* В сайта OffNews, <http://offnews.bg/news/Анализи_289/Проф-Нели-Огнянова-за-медийния-плурализъм-лекция-видео_316889.html> [посетен на 7.04.2016 г.]

Огнянова, Нели (2014). *Медиите: още един доклад констатира негативни тенденции.* В блога на Нели Огнянова, <<https://nellyo.wordpress.com/2012/04/10/irex/>> [посетен на 06.05.2018г.]

Пайташева, Кристина (2008). *Субкултурата: исторически и медийни аспекти.* В „Media Journal“, <<http://media-journal.info/?p=item&aid=11>> [посетен на 18.09.2016]

Палашев, Николай (2006). *Корпоративни комуникации.* Изд. „За буквите“, София. Може да се види тук: <<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=361&WorkID=12882&Level=2>> [посетен на 13.08.2016]

Панайотов, Филип (2008). *Вестници и вестникари.* Изд. „З. Стоянов“, София.

Петев, Тодор (2004). *Теории на масовата комуникация.* СУ, София.

Петкова, Диана (2003). *Етническите предразсъдъци на Балканите и медийното образование.* В „Медии и публичен рилейшънс: проблеми на образованието и практиката“, със съставители Златева, М. и Петев, Т. ОББ, София.

Петкова, Калина (2017). *Телевизия 2016: повече съдържание, по-малко избор.* Във ФМД <<http://www.fmd.bg/?p=9466>> [посетен на 8.07.2017]

Петрова, Теодора (2002). *Телевизионната програма.* Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София.

Попова, Десислава (2015). *В чужбина работят повече българи, отколкото у нас.* В *Investor.bg*. <<http://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/v-chujbina-rabotjat-poveche-bylgari-otkolkoto-u-nas-205513/>> [публ. на 5.11.2017]

Попова, Мария (2012). *Журналистическата теория.* Издателство „Фабер“, София.

Попова, Снежана (2009). *Разказът за бежанци в българските медии в контекста на разказите за малцинствата.* В „Бежанци и медии“, със съст. Весела Табакова. Център за независима журналистика, София.

Рьол, Хенинг (1998). *Драматични поврати в масовата комуникация.* С г-н Рьол разговаря Вл. Симеонов. „Журналистиката днес и утре“, Издателски център на факултета по журналистика и масова комуникация, София.

Сайд, Едуард (1999). *Ориентализмът.* Издателство „Кралица Маб“, София.

Сайд, Едуард (2002). *Отразяването на исляма.* Изд. „Кралица Маб“, София.

Симеонов, Владимир (1998). *Теории и доктрини за журналистиката.* В „Журналистиката днес и утре“, под редакцията на Димитров, В. и със съставители Симеонов, В., Лайденфрост, Х. Издателски център на факултета по журналистика и масова комуникация, София.

Спасов, Орлин (2009). *Социални мрежи и политика 2.0.* В „Семинар-БГ“, <<http://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy1/item/198-социални-мрежи-и-политика-20.html>> [посетен на 14.03.2017]

Спасов, Орлин (2011). *Медиите и политиката: залезът на 4-тата власт?* В „Медиите и политиката“, сборник със съст. Лозанов, Г. и Спасов, Орлин. Фондация „Медийна демокрация“, София.

Спасов, Орлин (2014). *Доц. Орлин Спасов: Желаят ли свободата си българските журналисти.* Проф. Орлин Спасов, медийен експерт, е цитиран от Зелма Алмалех. Във „Въпреки.com“, <<http://въпреки.com/post/84152491586>> [посетен на 06.05.2017 г.]

Спасов, Орлин (2015). *Дефиниции на езика на омразата.* В *Europe.bg*, <http://antihate.europe.bg/sites/antihate.europe.bg/files/uploads/untitled_folder/definicii.pdf> [посетен на 05.07.2017]

Спасов, Теодор (2017). *Ромите, бежанците и изселниците в най-четените онлайн медии по време на предизборната кампания 2017 г.* В АЕЖ, <<http://www.ajej-bulgaria.org/bul/p.php?post=8112>> [посетен на 02.01.2018]

- Станкова, Светлана (2014).** *Образът на врага – ефективна политическа технология.* В Newmedia21.eu, <<http://www.newmedia21.eu/analizi/obrazat-na-vraga-efektivna-politicheska-tehnologiya/>> [посетен на 23.05.2016]
- Стиглиц, Джоузеф (2014).** *Цената на неравенството.* Изд. „Изток-Запад“, София.
- Стойков, Любомир (2006).** *Култура и медии.* Издателство „Авангард Прима“, София.
- Султанова, Ралица (2006).** В *Фигурите на бежанеца*, със съст. Кръстева, Анна. НБУ, София.
- Табакова, Весела (2008).** *Свободата на изразяване и журналистическата етика.* УИ „Св. Климент Охридски“, София.
- Табакова, Весела (2009).** *Образът на бежанците в медиите.* В „Бежанци и медии“, изд. „Център за независима журналистика“, София.
- Табакова, Весела (2009б).** *Как се пише за бежанци?* В „Бежанци и медии“, със съст. В. Табакова. Център за независима журналистика, София.
- Табакова, Весела (2009в).** *Бежанци и медии.* Център за независима журналистика, София.
- Тейлър, Чарлс (1999).** *Мултикултурализмът – сборник.* Съставител Чарлс, Т. Изд. къща „Критика и хуманизъм“, София.
- Трендафилов, Владимир (2000).** *Медии и преход.* Съставители: Деянова, Л.; Лозанов, Г.; Спасов, Орлин. Център за развитие на медиите, София.
- Фелер, Ерика (2009).** В *Бежанци и медии*, със съст. Табакова, Весела. Изд. „Център за независима журналистика“, София.
- Фелер, Ерика (2009б).** *Кой е бежанец и кой не е.* В „Бежанци и медии“, сборник със съст. Табакова, Весела. Издателство „Център за независима журналистика“, София.
- Филева, Петранка (2003).** *Глобализацията и медии.* „Военно издателство“, София.
- Хюсенин, Паола (2011).** *Случаят „Бенатова“.* В сайта на в. „24 часа“, <<http://m.24chasa.bg/Article.aspx?Id=1056914>> [посетен на 14.04.2016 г.]
- Цанков, Веселин (2006).** *Бежанско право.* ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна.
- Шютц, Алфред (1999).** *Чужденецът.* Превод и съставителство: Кольо Коев. Изд. „ЛИК“, София.
- Шосич, Гордана (2002).** *Отразяването за „нашите“ и „техните“: предизвикателства за медиите в Македония.* В „Комуникация в кризисни ситуации“ със съст. Златева, М. и Петев Т. Изд. „Friedrich Ebert Stiftung“, София.
- Янков, Александър (1998).** *Предисловие на книгата „Бежанско право в България“.* В „Бежанско право в България“. Изд. от Върховния комисариат за бежанците към ООН, 1998 г.
- Armbrrecht, Donald (2015).** *Which country has hosted the most refugees this century.* В Weforum.org, <<https://www.weforum.org/agenda/2015/12/which-country-has-hosted-the-most-refugees-this-century/>> [посетен на 5 април 2016 г.]
- Baldick, C (2004).** *The concise Oxford Dictionary of literary terms.* В HighBeam.com, <<http://www.highbeam.com/doc/1056-binaryopposition.html>> [посетен на 20.06.2017]
- Bayly, Christopher Allen (1999).** *Empire and Information.* Cambridge UP, Delhi.
- Cavaliere, S. (2016).** *Levi Strauss' theory of binary opposites.* В “Slide Share”, <<https://www.slideshare.net/ShivaniCavaliere1/levi-strauss-theory-of-binary-opposites>> [посетен на 12.04.2017]
- Chen, Adrian (2016).** *The Real Paranoia-Inducing Purpose of Russian Hacks.* В New Yorker, <<http://www.newyorker.com/news/news-desk/the-real-paranoia-inducing-purpose-of-russian-hacks>> [посетен на 17.05.2017]
- Christina Pazzanese (2016).** *Politics in a 'post-truth' age.* Harvard Gazette, <<http://news.harvard.edu/gazette/story/2016/07/politics-in-a-post-truth-age/>> [посетен на 5.06.2017]
- Derrida, Jacques (1981).** *Positions.* Les Editions de MINUTT, Paris
- Feher, Margit (2015).** *Hungary completes Croatia border fence to keep migrants out.* В “Wall Street Journal”, <<http://www.wsj.com/articles/hungary-completes-croatia-border-fence-to-keep-migrants-out-1444927774>> [Посетен на 5.05.2016 г.]
- Fogarty, S. (2005).** В Litencyc.com, <<http://www.litencyc.com/php/stopics.php?pec=true&UID=122>> [посетен на 12.02.2017]
- Fourie, Pieter (2001).** *Media Studies Volume 2: Content, Audiences and Production.* Lansdowne: Juta Education, Paris

- Gellner, Ernest (1993).** *The Mightier Pen? Edward Said and the Double Standards of Inside-out Colonialism*. B Google Books, <https://books.google.bg/books?id=KnJ94LFpow0C&pg=PA298&lpg=PA298&dq=The+Mightier+Pen?+Edward+Said+and+the+Double+Standards+of+Inside-out+Colonialism&source=bl&ots=OAr9bDZ6Rq&sig=7saOpAKPgCZT1kAsyvD73zuMoxQ&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwinm9ri75vaAhVBaVAKHfX_DiwQ6AEITzAG#v=onepage&q=The%20Mightier%20Pen%3F%20Edward%20Said%20and%20the%20Double%20Standards%20of%20Inside-out%20Colonialism&f=false> [посетен на 4.02.2018]
- Graham, David (2015).** *Violence Has Forced 60 Million People From Their Homes*. B „The Atlantic“. <<http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/06/refugees-global-peace-index/396122/>> [посетен на 2 май 2016 г.]
- Grotius, Hugo (1625).** *De Jure Belli ac Pacis*. Преведено на английски език от А. С. Campbell през 1814 г. B „Socialsciences.mcmaster.ca“, <<http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/grotius/Law2.pdf>> [посетен на 6.03.2018]
- Guterres, António (2009).** *Refugees*. B UN.org, <<http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees>> [посетен на 18 май 2016 г.]
- Guterres, António (2014).** *World's refugees and displaced exceed record 60 million: U.N.* Цитиран от *Poimerc*, <<http://www.reuters.com/article/us-un-refugees-idUSKBN0U10CV20151218>> [посетен на 18 май 2016 г.]
- Hunsberger, B (1995).** *Religion and prejudice: The role of religious fundamentalism, quest, and right-wing authoritarianism*. B “Journal of Social Issues“, <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-4560.1995.tb01326.x/abstract>> [посетен на 1.04.2016]
- Irwin, Robert (2006).** *For Lust of Knowing: The Orientalists and Their Enemies*. Allen Lane, London.
- Kant, Immanuel (1795).** *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*. B Slought.org, <https://slought.org/media/files/perpetual_peace.pdf> [посетен на 14.12.2017]
- Kramer, Martin (2001).** *Said's Splash*. B Webcitation.org, <<https://www.webcitation.org/5ko3VRaot?url=http://www.geocities.com/martinkramerorg/SaidSplash.htm>> [посетен на 16.12.2017]
- Kramer, Martin (2007).** *Enough Said*. B „Campus Watch“, <<http://www.campus-watch.org/article/id/3082>> [посетен на 17.06.2017]
- Kverme, Kai (2013).** *The Refugee factor*. B сайта на „CEIP“, <<http://carnegieendowment.org/2013/02/14/refugee-factor/fgl0>> [посетен на 1.06.2016]
- Lacey, N. (2000).** *Narrative and Genre*. Изд. „Palgrave“, New York.
- Leonhardt, David (2017).** *Trump's Lies*. B „New York Times“, <<https://www.nytimes.com/interactive/2017/06/23/opinion/trumps-lies.html>> [посетен на 24.06.2017]
- Lisinski, Stefan (2015).** *Många flyktingar söker sig till Sverige – trots nya åtgärder*. B *DN.se*, <<http://www.dn.se/nyheter/sverige/manga-flyktingar-soker-sig-till-sverige-trots-nya-atgarder/>> [посетен на 3.05.2016]
- Nebehay, Stephanie (2016).** *World's refugees and displaced exceed record 60 million: U.N.* B „Reuters“ <<http://www.reuters.com/article/us-un-refugees-idUSKBN0U10CV20151218>> [посетен на 1.06.2016]
- Oldmeadow, Harry (2004).** *Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions*. World Wisdom, Sidney
- Пачепа, Ion (2013).** *Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism*. WND Books, New York
- Poljarevic, Emin (2015).** *Islamism*. B Academia.edu, <https://www.academia.edu/6916999/Islamism_definition_history_and_the_development_of_the_term_The_Oxford_Encyclopedia_of_Islam_and_Politics> [посетен на 18.03.2017]
- Rincón, Sergio (2017).** *El millonario negocio detrás de los sitios de 'fake news' en México*. B „Univision Noticias“, <<http://www.univision.com/noticias/america-latina/el-millonario-negocio-detras-de-los-sitios-de-fake-news-en-mexico>> [посетен на 2.03.2018]
- Shirley, Biagi (2014).** *Disinformation, Media/Impact: An Introduction to Mass Media*. Изд. “Wandsworth Cengage Learning”, Boston
- Smith, Alexander (2016).** *Fake News: How a Partying Macedonian Teen Earns Thousands Publishing Lies*. B “NBC News“, <<http://www.nbcnews.com/news/world/fake-news-how-partying-macedonian-teen-earns-thousands-publishing-lies-n692451>> [посетен на 18.01.2016]
- Smith, Bruce L. (2016a).** “Propaganda”. Encyclopedia Britannica., <<https://www.britannica.com/topic/propaganda>> [посетен на 16.12.2017]
- Spasov, Orlin (2014).** *Balkan Media Barometer*. Изд. “Fredrich Ebert Stiftung”, Sofia.

Swan, Jevon (2011). *Binary Opposition Theory - Media Studies*. В “Prezi.com”, <<https://prezi.com/1m-cn2bvetra/binary-opposition-theory-media-studies/>> [посетен на 15.01.2017]

Tesich (1992). *Post-Truth and Its Consequences: What a 25-Year-Old Essay Tells Us About the Current Moment*, публ. в “The Nation”, <<https://www.thenation.com/article/post-truth-and-its-consequences-what-a-25-year-old-essay-tells-us-about-the-current-moment/>> [посетен на 23.11.2017]

Thronton, Bruce (2007). *Golden Threads*. В „City Journal“, <<https://www.city-journal.org/html/golden-threads-9445.html>> [посетен на 29.12.2017]

Tornopol, Doug (2007). *John Searle on Derrida*. В „Free—expression.blogspot.bg“ <<http://free--expression.blogspot.bg/2007/10/john-searle-on-derrida.html>>, [посетен на 24.11.2017]

Ullah, Hartoon (2015). *Why Do People Become Islamic Extremists?* В *Prager University*: <<https://www.prageru.com/courses/political-science/why-do-people-become-islamic-extremists>> [посетен на 15.02.2016]

Wasserman, Stanley (1994). *Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences*. В “Social Network Analysis: Methods and Applications”, Cambridge University Press, Cambridge, стр. 1–27.

Wither, James K. (2016). *Making Sense of Hybrid Warfare*. В “The Quarterly Journal”, <https://connections-qj.org/system/files/15.2.06_wither_hybrid_warfare.pdf> [посетен на 12.03.2017]

Научни публикации към дисертацията

1. Спасов, Теодор (2017). УПОТРЕБИ НА ТЕМАТА ЗА БЕЖАНЦИТЕ И ТЪРСЕЩИТЕ УБЕЖИЩЕ В БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ (*Тенденции в хода на кандидат-президентската кампания през 2016 г.*). В научния журнал „Medialog“, <https://www.medialog-bg.com/?page_id=253>

2. Спасов, Теодор (2017). РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ НА БЕЖАНЦИТЕ И ИЗСЕЛНИЦИТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ОНЛАЙН МЕДИИ В КРАЯ НА ПРЕДИЗБОРНАТА КАМПАНИЯ ПРЕЗ 2017 Г. (Изследване в периода 20 март – 24 март 2017 г.). В В научния журнал „Medialog“, <<https://www.medialog-bg.com/?p=761>>

3. Спасов, Теодор (2018). БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ И БЕЖАНЦИТЕ (2013-2017): ИНТЕРВЮТА С ЖУРНАЛИСТИ ЗА ПОЛИТИКИТЕ НА РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ. В научния журнал „Medialog“, <<https://www.medialog-bg.com/?p=1421>>